

Semantische verschillen in werkwoorden op de rand van onaccusativiteit

---

Jeroen Aantjes
4120310

Juli 2016

1^e beoordelaar: Marijana Marelj
2^e beoordelaar: Joost Zwarts

Bachelor eindwerkstuk Taalwetenschap

Samenvatting

Het verschil tussen onergatieve en onaccusatieve werkwoorden is syntactisch gerepresenteerd en mogelijk syntactisch gemotiveerd. Deze motivatie achterhalen door een onergatief werkwoord met een onaccusatief werkwoord te vergelijken werkt niet, omdat de verschillen te groot zijn. Daarom wordt in deze scriptie de aandacht gericht op vijf werkwoorden die met zowel *hebben* als *zijn* als hulpwerkwoord voorkomen. Omdat selectie van het hulpwerkwoord een veelgebruikte test is om onergatieven en onaccusatieven te scheiden, vormt deze flexibele selectie bij werkwoorden als *verliezen* een onderzoeksmogelijkheid om met slechts één variabele (het hulpwerkwoord als representatie van syntaxis) de semantische motivatie te achterhalen. Geconcludeerd wordt dat agentiviteit het belangrijkste onderdeel van deze motivatie is, maar door inconsistentie van de testwerkwoorden is het mogelijk dat er nog meer factoren een rol spelen.

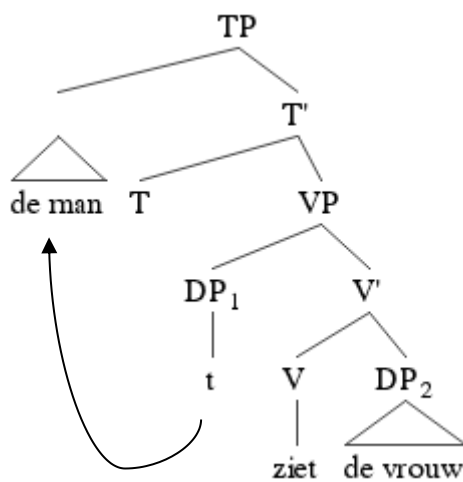
Inhoudsopgave

1	Inleiding	p. 3
2	Theoretisch kader	6
2.1	Tests voor onaccusativiteit	6
2.1.1	Selectie van het hulpwerkwoord	8
2.1.2	Passivisatie	9
2.1.3	Prenominaal voltooid deelwoord	9
2.1.4	Agent-nominalisatie	10
2.1.5	Samenvatting	10
2.2	Overige theorieën	11
2.2.1	Dimensies van Zaenen	11
2.2.2	Syntactische theorie van Ackema	13
2.2.3	Semantische hiërarchie van Sorace	13
3	Voorkomens en semantische implicaties	15
3.1	Verliezen	15
3.2	Volgen	16
3.3	Passeren	18
3.4	Vergeten	19
3.5	Verleren	20
4	Conclusie	20
	Referenties	22
	Appendix: Uitzonderingen op onaccusativiteit-tests	23

1 Inleiding

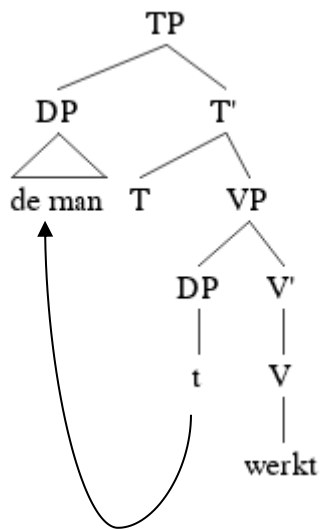
Een zin in een natuurlijke taal lijkt misschien een aantal losse woorden op een rijtje, maar dat is het niet. We kunnen pas echt van een zin spreken als er structuur en relaties tussen bepaalde woorden bestaan. Deze relaties zijn niet direct zichtbaar, maar er zijn theorieën over de relatie tussen lexicon en syntaxis die deze structuur beschrijven. Argumentstructuur helpt ons om de relatie tussen argumenten en het werkwoord te zien. Neem bijvoorbeeld het transitieve werkwoord *zien* in (1).

(1) De man ziet de vrouw

Er is in (1) een relatie tussen beide argumenten en het werkwoord. *De man* is in dit geval het externe argument dat als specifier van de VP begint (DP₁) en *de vrouw* is het interne argument, dat als complement van de V voorkomt (DP₂). Deze syntactische posities kunnen ook uitgedeeld worden bij éénplaatsige werkwoorden. Neem bijvoorbeeld (2).

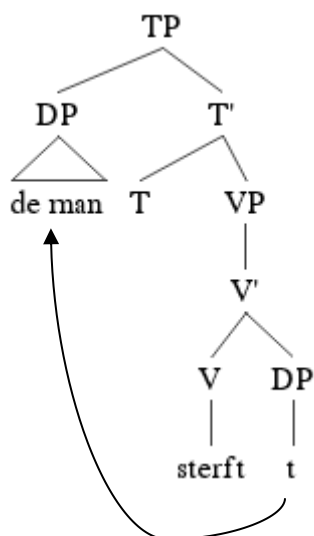
(2) De man werkt

In (2) is maar één argument aanwezig. We kunnen vervolgens bepalen of *de man* in (2) zich gedraagt als *de man* of *de vrouw* in (1), dat wil zeggen: waar in de structuur komt het argument vandaan?

Komt het van dezelfde positie als *de man* óf van *de vrouw* in (1)? In andere woorden: is dit het argument uit DP₁ of dat uit DP₂ in de structuur van (1)? In dit geval is het antwoord DP₁; het argument in (2) begint als specifier van de VP. De andere mogelijkheid is geïllustreerd in (3).

(3) De man sterft

In dit geval begint *de man* als complement van de V. Dit (aan de oppervlakte onzichtbare) verschil in structuur tussen “werken” en “sterven” staat bekend als onergativiteit tegenover onaccusativiteit,

respectievelijk. Een veelgebruikte test om deze groepen te onderscheiden, is het kijken naar selectie van het hulpwerkwoord bij het vormen van de voltooid tijd. Zo wordt de voltooid tijd van onergatieven met *hebben* gevormd (“*De man heeft gewerkt*”) en is *zijn* het geselecteerde hulpwerkwoord voor onaccusatieven (“*De man is gestorven*”).

We kunnen deze classificatie verder uitbreiden en ook tweepplaatsige werkwoorden introduceren omdat er parallellen bestaan tussen één- en tweepplaatsige werkwoorden. Het argument in (2) had immers dezelfde structuur als DP₁ in (1) en het argument in (3) had dezelfde structuur als DP₂ in (1). Transitieve werkwoorden (zoals het voorbeeld in (1)) en éénplaatsige onergatieven (zoals (2)) selecteren *hebben*, zoals “*Hij heeft dat gegeten*” en “*Hij heeft gewerkt*”, respectievelijk. Onaccusatieven selecteren juist *zijn*, zoals “*Dat is hem ontgaan*” (tweepplaatsig) en “*Hij is gestorven*” (éénplaatsig).

Deze classificatie houdt theoretici bezig die een antwoord proberen te geven op de vraag: zijn deze verschillen semantisch of syntactisch van aard? Men is het erover eens dat het een combinatie van deze twee factoren is; semantische kenmerken die syntactisch gerepresenteerd worden (Levin & Rappaport Hovav, 1992). Uiteraard is de volgende stap om te onderzoeken welke semantische kenmerken dit precies zijn, en dit is waar theoretici verschillen. Wat voor het onderzoek hiernaar uitermate geschikt zou zijn, zijn minimale paren van hetzelfde werkwoord, waar alleen het hulpwerkwoord (als zichtbaar kenmerk van het verschil tussen onaccusatief en onergatief) verschilt. Gelukkig zijn er een aantal werkwoorden waarbij dit mogelijk is, omdat zowel *hebben* als *zijn* is toegestaan bij het vormen van het voltooid deelwoord.¹

(4) Hij is/heeft de jongen **gevolgd**.

(5) Hij is/heeft de auto **gepasseerd**.

---

¹ Er zijn nog veel meer voorbeelden te noemen van werkwoorden die *hebben* en *zijn* toestaan, namelijk werkwoorden van beweging (*rijden*, *vliegen*, *lopen*, etc.). Bij deze groep vindt echter alleen een switch van *hebben* naar *zijn* plaats als er een PP met richting of doel wordt toegevoegd: *Ik heb gelopen* -> *Ik ben naar huis gelopen* (Algemene Nederlandse Spraakkunst, 2002). Dit zijn dus geen minimale paren zoals die bij *volgen*, *vergeten*, etc. wel gevormd kunnen worden en deze zullen dan ook niet besproken worden.

- (6) Hij is/heeft zijn sleutels **vergeten**.
- (7) Hij is/heeft zijn portemonnee **verloren**.
- (8) Hij is/heeft het fietsen **verleerd**.

Deze werkwoorden zouden dus, afgaande op selectie van het hulpwerkwoord, zowel onaccusatief als onergatief ingedeeld kunnen worden. Als er, zoals ik beweer, semantische motivatie achter de selectie van het hulpwerkwoord zit (in de vorm van betekenisverschillen die weerspiegeld zijn in verschillende hulpwerkwoorden), bieden deze minimale paren een uitgelezen mogelijkheid om hiernaar te zoeken. Immers gaat het om hetzelfde werkwoord, waarbij maar één variabele wordt aangepast. Dit is een betere werkwijze dan het vergelijken van werkwoorden als *werken* en *sterven*, waar weliswaar ook het hulpwerkwoord verschilt, maar bovendien verschilt er nog veel meer. Bij deze vijf genoemde werkwoorden bestaat dat probleem niet, omdat het om dezelfde werkwoorden gaat, die enkel verschillen met betrekking tot het gekozen hulpwerkwoord.

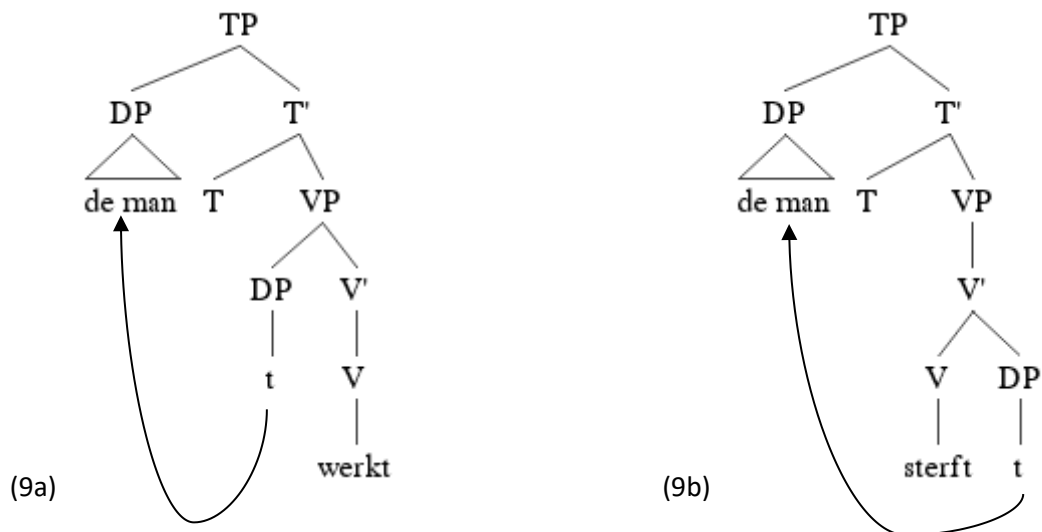
In het vervolg van deze scriptie zal in sectie 2 een theoretisch kader geschetst worden waarbinnen dit fenomeen wordt onderzocht. Verschillende tests met betrekking tot onaccusativiteit zullen besproken worden in sectie 2.1 en in sectie 2.2 komen enkele andere theoretische perspectieven aan de orde. Vervolgens zal in sectie 3 het gebruik van de testwerkwoorden in verschillende contexten onderzocht worden. In sectie 4 worden hierover conclusies getrokken en wordt er teruggekoppeld naar de eerder besproken theorieën.

2 Theoretisch kader

2.1 Tests voor onaccusativiteit

Onaccusativiteit en onergativiteit zijn in de bekende theorieën duidelijk gescheiden categorieën, die syntactisch verschillend gestructureerd zijn. In de onderliggende structuur is het argument van een onergatief werkwoord als *werken* een 'deep subject', omdat dit als extern argument begint (als specifier van de VP), zoals in (9a). Bij onaccusatieven zoals *sterven* is het argument (wat aan de

oppervlakte hetzelfde lijkt als bij *werken*) een ‘deep object’, omdat het als intern argument (als complement van de V) begint, zoals in (9b).

Perlmutter (1978) beschreef al in zijn ‘Unaccusativity Hypothesis’ deze structurele verschillen tussen onaccusatieven en onergatieven en stelde dat semantische factoren het verschil maken tussen onergatieve en onaccusatieve werkwoorden. Perlmutter liet zien dat passivisatie van een zin alleen mogelijk is bij onergatieve werkwoorden en nooit bij onaccusatieven. Sindsdien is passivisatie een veelgebruikte test om onergatieven en onaccusatieven te scheiden. Vier van dit soort diagnostische gereedschappen worden in de rest van sectie 2.1 besproken. Het is noodzakelijk om meer dan één test te gebruiken, omdat geen van de tests op zichzelf staand conclusief is. Er zijn meerdere voorbeelden te noemen van uitzonderingen op de tests.² Wel zijn de tests consistent met elkaar, waardoor het genoodzaakt is om meerdere tests te gebruiken om onergatieven en onaccusatieven te scheiden. Een test die hier niet besproken zal worden is het fenomeen ‘cognate objecten’, omdat de validiteit hiervan twijfelachtig is omdat er veel uitzonderingen bestaan. Zo noemt Marelj (2016) voorbeelden als (10-12), waaruit blijkt dat cognate objecten toegestaan worden bij sommige onaccusatieven, terwijl men verwacht deze alleen te vinden bij onergatieven.

(10) De appel is een gruwelijke afstand **gevallen**.

(Marelj 1a)

² Bespreking van uitzonderingen op de tests (werkwoorden die zich niet zoals voorspeld gedragen) en reflectie daarop zijn te vinden in Appendix 1.

(11) Binnen tien jaar is de boom een decennium aan lengte **gegroeid**. (Marelj 1b)

(12) Hij is een natuurlijke dood **gestorven**. (Marelj 1c)

Omdat we door deze uitzonderingen (waarvan er nog veel meer bestaan) de validiteit van de test niet kunnen garanderen, zal het fenomeen cognaat object achterwege worden gelaten.

2.1.1 Selectie van het hulpwerkwoord

Zoals al eerder genoemd, is selectie van het hulpwerkwoord een veelgebruikte test in talen met twee hulpwerkwoorden (Zaenen 1993, Ackema 1995, Ryu 1996, Pesetsky 2002). Hoewel deze test niet in al die talen werkt, is het in onder andere Nederlands, Duits, Italiaans en Baskisch een middel waarmee onergatieven en onaccusatieven gescheiden lijken te worden. In het algemeen kan gezegd worden dat onergatieven het hulpwerkwoord *hebben* selecteren en onaccusatieven *zijn*.

(13a) Ik **heb** gewerkt (onergatief) (14a) Ik **ben** gestorven (1-pl. unacc.)

(13b) Ik **heb** dat gegeten (transitief) (14b) Dat **is** mij ontgaan (2-pl. unacc.)

Zoals in de Nederlandse voorbeelden (13-14) is te zien, selecteren onaccusatieven *zijn*. Zaenen (1993) stelt dat dit verschil veroorzaakt wordt door ‘telicity’, het aanwezig zijn van een eindpunt. Hier zou *zijn* dan [+telic] zijn en *hebben* [-telic]. Zaenen laat dit zien met het betekenisverschil tussen *slapen* (dat *hebben* selecteert) en *inslapen* (dat *zijn* selecteert). Bij de eerstgenoemde is geen eindpunt aanwezig, maar bij de laatstgenoemde wel. Marelj (2016) laat echter zien dat telicity niet de cruciale factor is: er zijn namelijk genoeg voorbeelden van paren werkwoorden zonder betekenisverschil (en dus zonder verandering in [+/- telicity]) met verschillende hulpwerkwoorden, zoals in (15).

(15a) Het **heeft** in Amsterdam plaatsgevonden. (Marelj 10a)

(15b) Het **is** in Amsterdam gebeurd. (Marelj 10b)

Selectie van het hulpwerkwoord heeft dus wel enige correlatie met telicity, maar telicity is niet de bepalende factor.

2.1.2 Passivisatie

Naast selectie van het hulpwerkwoord is het passiviseren van een zin een mogelijkheid om onergatieven van onaccusatieven te scheiden (Perlmutter 1978). Passieven kunnen namelijk alleen voorkomen bij werkwoorden met een extern argument: transitieve werkwoorden (*eten*) of onergatieve werkwoorden (*werken*). Bij éénplaatsige onergatieven komt het onpersoonlijk passief voor, waar in het Nederlands ‘*er*’ de rol van het subject van de passieve zin invult zodat passivisatie met één (oorspronkelijk) argument mogelijk is. Deze test is al in de Unaccusativity Hypothesis van Perlmutter (1978) gebruikt en later lieten anderen de werking hiervan in het Nederlands zien (Zaenen 1993, Ackema 1995). In (16-17) wordt getoond dat passivisatie bij onaccusatieven tot ongrammaticaliteit leidt.

(16a) Er wordt gewerkt (onergatief)

(17a) *Er wordt gestorven (1-pl. unacc.)

(16b) Dat wordt (door mij) gegeten
(transitief)

(17b) *Dat wordt (door mij) ontgaan
(2-pl. unacc.)

2.1.3 Prenominaal voltooid deelwoord

Een ander fenomeen dat onergatieven en onaccusatieven kan scheiden is het prenominaal gebruik van het voltooid deelwoord (Zaenen 1993, Marelj 2016). Vanwege de argumentstructuur van onaccusatieven is het mogelijk om het voltooid deelwoord als attribuut te gebruiken, omdat het naamwoord (als intern argument van het werkwoord) de actie ondergaat of beleeft. Bij onergatieven is dit prenominaal gebruik van het voltooid deelwoord niet toegestaan, omdat daar sprake is van het uitvoeren van de actie in plaats van het ondergaan ervan (Ackema 1995, Ryu 1996).

(18a) *De gewerkte man (onergatief)

(19a) De gestorven man (1-pl. unacc.)

(18b) *De gegeten man (transitief)
(lezing: *man* = Agent)

(19b) De mij ontgane naam (2-pl. unacc.)

Bij tweeplaatsige werkwoorden is het cruciaal om te beseffen welk argument het attribuut modificeert. ‘*De gegeten man*’ is weliswaar acceptabel, maar dan alleen als ‘*man*’ het oorspronkelijke

object van het werkwoord was. De lezing in (18b) moet hier zijn dat *'de man'* de actie uitvoerde: *'De man werkt, de man loopt, de man eet iets'*. (18b) is daarom ongrammaticaal.

2.1.4 Agent-nominalisatie

De laatste test die hier besproken zal worden, is het nominaliseren van het werkwoord. In het Nederlands gebeurt dit in de regel door het morfeem *-er* toe te voegen, al kan het soms de vorm *-aar* aannemen. Vanwege de Agent-rol die in een dergelijke nominalisatie zit opgesloten, zijn deze constructies niet toegestaan bij onaccusatieven. Volgens Zaenen (1993) loopt er een parallel tussen deze test en de eerder besproken passivisatie-test en worden werkwoorden door deze twee tests op dezelfde manier ingedeeld (uitzonderingen daargelaten). We zien dan ook dat (16-17) en (20-21) dezelfde (on)grammaticaliteit opleveren.

(20a) De werker	(onergatief)	(21a) *De sterver	(1-pl. unacc.)
(20b) De eter	(transitief)	(21b) *De ontganer	(2-pl. unacc.)

2.1.5 Samenvatting

Wat volgt in Tabel 1 is een samenvatting van de besproken diagnostische gereedschappen om onergatieven en onaccusatieven te scheiden. Twee van de genoemde testwerkwoorden, *volgen* en *verliezen* zijn gebruikt om op te helderen wat voor situaties er gezocht moeten worden zodat onderliggende semantische motivatie aan zichtbare syntactische representatie gelinkt kan worden.

Tabel 1 - Samenvatting van de Tests voor Onaccusativiteit

	Onergatief & transitief	Onaccusatief (1- en 2-pl.)
Selectie van hulpwerkwoord (getoond door Zaenen 1993, Ackema 1995, Ryu 1996, Pesetsky 2002)	(13a) Ik heb gewerkt (13b) Ik heb dat gegeten	(14a) Ik ben gestorven (14b) Dat is mij ontgaan
Passivisatie (getoond door Perlmutter 1978, Zaenen 1993, Ackema 1995, Ryu 1996, Pesetsky 2002)	(16a) Er wordt gewerkt (16b) Dat wordt (door mij) gegeten	(17a) *Er wordt gestorven (17b) *Dat wordt (door mij) ontgaan
Prenominaal gebruik van voltooid deelwoord (getoond door Zaenen 1993, Ackema 1995, Ryu 1996)	(18a) *De gewerkte man (18b) *De gegeten man (lezing: <i>man</i> = Agent)	(19a) De gestorven man (19b) De mij ontgane naam
Agent-nominalisatie (getoond door Zaenen 1993, Ryu 1996)	(20a) De werker (20b) De eter	(21a) *De sterver (21b) *De ontganner

2.2 Overige theorieën

Nu de veelgebruikte tests om onergatieven en onaccusatieven te scheiden duidelijk zijn, rest de vraag hoe deze verklaard moeten worden. Hierover verschillen theoretici van mening. In de volgende secties worden drie theoretische voorstellen besproken die de onderliggende factoren van onaccusativiteit en onergativiteit beschrijven. In deze mogelijke verklaringen komen ook andere classificaties voor dan de binaire 'onaccusatief-onaccusatief'-tegenstelling.

2.2.1 Dimensies van Zaenen

Zaenen (1993) met een voorstel om meer dan twee categorieën te hanteren. Scheiding van de categorieën werkt op basis van twee dimensies, in Tabel 2 aangegeven (overgenomen uit Zaenen).

Tabel 2 - Indeling volgens Zaenen (1993)

Aspectueel domein		
Thematisch domein	telefoneren	aankomen
	stinken	sterven

Het verschil tussen de bovenste en onderste rij is volgens Zaenen het concept van 'naturalness' of controleerbaarheid. Dit houdt in dat processen makkelijk (bovenste rij) of moeilijk (onderste rij) aan te sturen zijn. Dit is een semantische factor, die ook gekarakteriseerd kan worden als 'vrijwilligheid' of 'agentiviteit'. Om dit te testen kan het bijwoord *opzettelijk*, of een vergelijkbare bepaling, ingevoegd worden. Zo leveren *stinken* en *sterven* vreemde zinnen op in combinatie met een dergelijke bepaling en worden dus als niet controleerbaar geclassificeerd.

(22a) #Hij heeft expres gestonken.

(22b) #Hij is opzettelijk gestorven.

Voorbeelden als (22ab) kunnen wel voorkomen, maar het is geen natuurlijk gebruik van het werkwoord. Zo heeft (22b) direct de betekenis van opoffering gekregen door het invoegen van *opzettelijk*. Ook kunnen deze werkwoorden niet ingebed worden in een zin met *dwingen*; dit vormt dus een tweede mogelijkheid om dit contrast te testen. Dit komt omdat *opzettelijk* en *dwingen* alleen kunnen voorkomen met een Agent, en die is bij deze werkwoorden afwezig.

(23) #Men dwingt hem te sterven.

De tweede dimensie is die van aspect: in de linkerkolom staan processen die een bepaalde periode duren en in de rechterkolom worden acties beschreven die in één moment voltooid worden. Een manier om dit contrast te testen is door de te kijken hoe een tijd bij het werkwoord gespecificeerd kan worden. Bij de groep processen (linkerkolom) kan '*10 minuten lang*' gebruikt worden en bij de werkwoorden die een moment uitdrukken (rechterkolom) kan '*in 10 minuten*' gebruikt worden. Deze bepalingen omwisselen zorgt in beide groepen voor ongrammaticaliteit (bv. **10 minuten lang*

gestorven) (Zaenen 1993). Dit verschil kan gekarakteriseerd worden als [+/- telic]: *'10 minuten lang'* komt voor als er geen eindpunt wordt geïmpliceerd ([-telic]) en *'in 10 minuten'* komt voor bij [+telic]. Dit model van Zaenen is dus een combinatie van aspectuele en thematische factoren, die samen deze verdeling in drie groepen tot stand brengen.

2.2.2 Syntactische theorie van Ackema

Ackema (1995) probeert een antwoord te geven op de vraag of probleemgevallen binnen de theorie van onaccusatieven versus onergatieven een semantische of een syntactische oplossing hebben. Hij pleit voor het laatste en laat zien dat de selectie van hulpwerkwoorden voorspeld kan worden met syntactische principes (waaronder het Theta-Criterion). Het externe argument kan verschillende thematische rollen krijgen: een Agent is altijd extern argument, maar een Theme of Experiencer kan ook het externe argument zijn, zoals respectievelijk (24a-c) laten zien.

(24a) De man_[Agent] werkt.

(24b) De man_[Experiencer] haat zijn werk.

(24c) De man_[Theme] lijdt.

Volgens Ackema is het dit syntactische verschil dat de beslissende factor is bij selectie van het hulpwerkwoord. Weliswaar zijn er correlaties tussen semantiek en het geselecteerde hulpwerkwoord, maar deze zijn niet cruciaal. Hierin verschilt Ackema van bijvoorbeeld Zaenen (1993), die semantische factoren meer belang toekent.

2.2.3 Semantische hiërarchie van Sorace

Een theorie aan de andere kant van het spectrum komt van Sorace (2000), die een puur semantische oplossing voorstelt. In deze theorie is er sprake van een schaal of hiërarchie, die loopt van het ene hulpwerkwoord naar het andere en generaliseert over talen met twee hulpwerkwoorden. De tussenliggende niveaus hebben een wisselende mate van variatie tussen de twee hulpwerkwoorden en deze niveaus zijn bepaald door semantische kenmerken. Deze hiërarchie is overgenomen in Tabel

3.

Tabel 3 - Hiërarchie volgens Sorace (2000)

Verandering van locatie	Selecteert <i>ZIJN</i> (minste variatie)
Verandering van hoedanigheid	
Doorzetting van een bestaande hoedanigheid	
Bestaan van hoedanigheid	
Onbestuurd proces	
Bestuurd proces (beweging)	
Bestuurd proces (geen beweging)	

Een vuistregel om deze hiërarchie te kunnen duiden is om te bedenken in hoeverre het object beïnvloed is door het werkwoord. Als het in hoge mate beïnvloed is (oftewel een hoge mate van ‘affectedness’ kent), zoals bij een transitie naar een andere hoedanigheid, wordt het werkwoord hoog in deze hiërarchie geplaatst en is het dus waarschijnlijk dat *ZIJN* wordt geselecteerd als hulpwerkwoord. Ook telicity speelt een rol: bij veranderingen met een eindpunt wordt consistent *ZIJN* geselecteerd. Aan de andere kant van de hiërarchie, waar consistent *HEBBEN* wordt geselecteerd, is sprake van een hoge mate van vrijwilligheid of agentiviteit (een factor die ook door Zaenen (1993) besproken wordt). Dit is een interessante theorie omdat het op een zeer directe wijze semantische eigenschappen kan verbinden aan hoe ze syntactisch gerepresenteerd worden. Sorace stelt hiermee dat semantiek de belangrijkste factor is voor selectie van het hulpwerkwoord. Dit verklaart waarom werkwoorden van het bovenste niveau (bv. *komen*, *vallen*) altijd *ZIJN* zullen selecteren en werkwoorden van een niveau lager (bv. *dalen*) meer variatie vertonen. Zo kan een werkwoord in sommige talen *HEBBEN* selecteren in plaats van *ZIJN*. De consistentie van selectie van het hulpwerkwoord zal het hoogst zijn op het hoogste en het laagste niveau in deze hiërarchie en zal richting het midden afnemen. Deze theorie is een generalisatie over meerdere West-Europese talen en dus is het de vraag of deze theorie stand houdt in alle talen met twee hulpwerkwoorden. Sorace geeft toe dat talen niveaus kunnen samenvoegen of binnen niveaus verschil kunnen maken. Ook is het middelpunt, waar *ZIJN* omslaat in *HEBBEN*, variabel tussen talen. Toch blijven de implicaties die de hiërarchie met zich meebrengt bestaan in grote lijnen dezelfde (Sorace 2000).

Met deze beschouwing van theoretische voorstellen en modellen als basis zal nu vervolgd worden met het onderzoek naar de voorkomens van de testwerkwoorden *volgen*, *passeren*, *vergeten*, *verliezen* en *verleren* en wat dit zegt over semantische kenmerken.

3 Voorkomens en semantische implicaties

In de volgende secties zal het bestaan van semantische verschillen in de testwerkwoorden besproken worden. Het doel is om aan te tonen dat semantische eigenschappen de motivatie zijn voor verschillende syntactische representaties en tevens om deze semantische eigenschappen te benoemen.

3.1 Verliezen

Bij verliezen is het naar mijn mening het duidelijkst te zien dat semantische verschillen te zien zijn in de syntactische representatie. Ik meen namelijk dat *verliezen* twee betekenissen kent: Ten eerste het verliezen van een spel, weddenschap, competitie, oorlog of iets dergelijks; en ten tweede in de betekenis van iets kwijtraken, laten vallen of op andere wijze niet meer hebben na de actie die het werkwoord beschrijft. Een manier om dit verschil te zien is door terug te gaan naar selectie van het hulpwerkwoord: verliezen kan alleen met *zijn* gaan als het om de tweede betekenis gaat, zoals voorbeelden (25) en (26) laten zien.

(25) Ik **heb/*ben** de wedstrijd verloren

(26) Ik **heb/ben** mijn sleutels verloren

Dit is consistent met andere tests besproken in sectie 2.1. Zo kun je alleen een *verliezer* zijn als het om een wedstrijd gaat en niet om sleutels. Ook passivisatie ondersteunt dit voorstel, zoals (27) en (28) aantonen.

(27) De wedstrijd wordt verloren

(28a) ?*De sleutels worden verloren

(28b) ?De sleutels worden expres verloren

(28c) ?De sleutels worden verloren om tijd te rekken

(28a) wordt acceptabeler als de agentiviteit duidelijk is gemaakt door de ingevoegde elementen in (28bc), maar nog altijd klinkt deze passiefconstructie beter in (27) met een object als *de wedstrijd*. De test van het prenominaal gebruikt voltooid deelwoord is hiermee niet consistent:

(29) De tennisser verliest zijn wedstrijd; dát is *de zijn wedstrijd verloren tennisser.

(30) De man verliest zijn sleutels; dát is *de zijn sleutels verloren man.

Als we aannemen dat een object als *de sleutels* geen of erg weinig agentiviteit impliceert en er bij een object als *de wedstrijd* wél mogelijk agentiviteit bestaat, zou men verwachten dat (30) onaccusatief gedrag vertoont. Dit voorbeeld zou dan dus even grammaticaal moeten zijn als een prenominaal gebruikt voltooid deelwoord van een tweeplaatsig onaccusatief zoals (31):

(31) Die naam is mij ontgaan; dát is **de mij ontgane naam**.

Een mogelijke verklaring voor deze inconsistentie is dat *verliezen* met *sleutels* als object niet vergelijkbaar is met *ontgaan* als onaccusatief werkwoord. Immers ontbreekt bij *ontgaan* alle agentiviteit, terwijl het verliezen van sleutels in sommige situaties wel opzettelijk kan gebeuren (zie voorbeelden (28bc)). *Verliezen* heeft wel eigenschappen die overeen komen met onaccusatieve werkwoorden, zoals de (on)grammaticaliteit op de passivisatie- en Agent-nominalisatie-tests, maar niet alle eigenschappen komen overeen, wat blijkt uit de tests van het prenominaal gebruikt voltooid deelwoord en die van selectie van het hulpwerkwoord.

3.2 Volgen

Het voltooid deelwoord kan prenominaal als *gevolgde* voorkomen, als het werkwoord *volgen* een iets andere betekenis krijgt, zoals in (32).

(32) De rechtsbuiten haalt de achterlijn en zet de bal voor. De voorzet wordt door de goed **gevolgde** middenvelder afgemaakt.

Het werkwoord *volgen* realiseert zich hier niet in dezelfde structuur als in “*Hij volgt de jongen*”. In (32) is er niet zozeer sprake van een object dat gevolgd wordt, maar beschrijft *volgen* dat de middenvelder met de aanval mee naar voren is gegaan. De verplaatsing in het spel wordt dan als het ware gevolgd en die verplaatsing wordt gekopieerd. Bij deze éénplaatsige *volgen* is ook alleen *zijn* als hulpwerkwoord toegestaan.

(33) Toen de rechtsbuiten de achterlijn haalde, **is** de middenvelder gevolgd.

De andere twee tests, passivisatie en Agent-nominalisatie, lijken echter niet consistent te zijn. Zo verwacht men op basis van (32-33) dat (34-35) niet acceptabel zijn (vergelijkbaar met *sterven*), maar het tegendeel blijkt waar.

(34) De rechtsbuiten haalt de achterlijn en vanaf het middenveld **wordt er gevolgd**.

(35) De rechtsbuiten zet de bal voor en één van **de volgers** maakt de voorzet af.

Een ander betekenisverschil treedt op als het object verandert. Ten eerste is er het *volgen* van een beweging van een persoon of object, waarbij zowel *hebben* als *zijn* als hulpwerkwoord geselecteerd kan worden. Daarnaast is er het meer figuurlijke *volgen*, dat als object een vorm van onderwijs (cursus, training, les) of een reeks gebeurtenissen (evenement, politiek, televisie) heeft. Deze laatstgenoemde betekenis van *volgen* komt niet voor met *zijn*. Dit verschil is in (36-37) geïllustreerd.

(36) Ik **heb/ben** de auto gevolgd

(37a) Ik **heb/*ben** hoger onderwijs gevolgd

(37b) Ik **heb/*ben** een slipcursus gevolgd

(37c) Ik **heb/*ben** het EK voetbal gevolgd

(37d) Ik **heb/*ben** *Breaking Bad* gevolgd

Agentiviteit maakt hier niet het verschil; immers is het volgen van onderwijs of een evenement niet meer vrijwillig of controleerbaar dan het volgen van een auto.

De andere tests blijken consistent met selectie van het hulpwerkwoord, zoals in (38-40).

(38) Het EK voetbal **wordt** trouw door mij **gevolgd**. (passivisatie)

(39) De journalist volgt het EK; dát is ***de gevolgde journalist**. (prenom. volt. deelw.)

(40) Ik ben een trouwe **volger** van het EK voetbal. (Agent-nominalisatie)

Volger klinkt niet bij alle te kiezen objecten even goed als in (38). Bij de andere mogelijke objecten die beschreven zijn (lessen, cursussen, etc.) past dit minder goed.

3.3 Passeren

Prenominaal gebruik van '*gepasseerde*' dat het externe argument modificeert, is net als bij *volgen* mogelijk. Stel een situatie voor waarbij een tennisser niet snel genoeg loopt om een gespeelde bal te halen. Als gevolg daarvan stuitert de bal langs de tennisser, die slechts kan toekijken.

(41a) De bal passeert de tennisser; dát is de (door de bal) gepasseerde **tennisser**.

(41b) De bal passeert de tennisser; dát is de gepasseerde **bal**.

Zowel het externe argument *bal* als het interne argument *tennisser* kan door gepasseerde gemodificeerd worden. Echter lijkt er hier een klein verschil in betekenis te zijn. *Gepasseerd* zoals in (41a) kan het best omschreven worden als *inhalen*, terwijl *gepasseerd* in (41b) meer in de buurt komt van de betekenis van *voorbijkomen*.

Deze tweede vorm van *passeren* komt ook voor in een figuurlijke betekenis: ouder dan een bepaalde leeftijd zijn. Omdat dit niet iets is wat bewust gedaan kan worden, maar iemand simpelweg overkomt, wordt nooit *hebben* geselecteerd, omdat *hebben* doorgaans meer agentiviteit impliceert.

(42) Ik **heb/ben** de fiets gepasseerd.

(43) Ik ***heb/ben** de vijftig gepasseerd.

Door het ontbreken van agentiviteit kan dit figuurlijke *passeren* ook niet voorkomen met *opzettelijk* of een vergelijkbare bepaling, terwijl het *passeren* in (42) dit wel toelaat.

(44) Ik passeer de fiets opzettelijk/om voorop te kunnen rijden.

(45) *Ik passeer de vijftig opzettelijk/om ouder te worden.

Deze figuurlijke vorm in (43) en (45) laat consistent onaccusatief gedrag zien op de besproken tests:

(46) ?*De vijftig **wordt** door de man **gepasseerd**. (passivisatie)

(47) De [de vijftig **gepasseerde**] man. (prenom. volt. deelw.)

Een constructie als in (47) is zeldzaam, maar niet ongrammaticaal. Agent-nominalisatie van *passeren* tot '*passeerder*' of iets dergelijks komt niet voor, en '*passant*' heeft een andere connotatie (nl. een onbelangrijk iemand die meteen weer verdwijnt).

3.4 Vergeten

Vergeten heeft ook twee betekenissen: ten eerste het vergeten van een voorwerp dat meegebracht had moeten worden (=laten liggen) en ten tweede iets uit het geheugen kwijtraken. Een belangrijk verschil om te beschouwen is dat de tweede betekenis nooit vrijwillig of bedoeld is, terwijl een voorwerp vergeten in sommige situaties opzettelijk kan gebeuren.

(48) Ik vergeet mijn sleutels om tijd te rekken.

(49) *Ik vergeet haar naam om verstrooid te lijken.

Iemand kan wel doen alsóf hij iets vergeet, maar iets letterlijk vergeten is een volkomen onbewuste zaak; hierover kan nooit controle uitgeoefend worden. Dit verschil in agentiviteit zorgt voor een verschil in selectie van het hulpwerkwoord.

(50) Ik **heb/ben** mijn sleutels vergeten.

(51) Ik **?heb/ben** haar naam vergeten.

Een voorwerp vergeten is met zowel *hebben* als *zijn* acceptabel. Bij iets uit het geheugen kwijtraken wordt (vooral) *zijn* gebruikt en klinkt *hebben* wat vreemder, maar of het met *hebben* daadwerkelijk ongrammaticaal is, is twijfelachtig. Als we aannemen dat (51) ongrammaticaal is met *hebben*, zien we hetzelfde ontstaan als bij (43): ‘de vijftig passeren’. *Zijn* is dan het enige acceptabele hulpwerkwoord omdat *hebben* agentiviteit met zich meedraagt. Echter laat de betekenis van *vergeten* als “uit het geheugen kwijtraken” geen onaccusatief gedrag zien op de andere tests besproken in sectie 2.1, waar dat in (46-47) met *passeren* wél het geval is.

(52) Haar naam wordt door mij vergeten.

(53) De jongen vergeet haar naam; dát is *de [haar naam **vergeten**] jongen.

3.5 Verleren

Verleren komt niet zo vaak voor als de vier andere besproken werkwoorden en nog minder in spontane spraak. Vaak gaat het om een vaste uitdrukking als “*Fietsen verleer je nooit.*” Vanwege de lage frequentie van dit werkwoord is er onvoldoende zekerheid om te stellen dat *verleren*, zoals de andere werkwoorden, meer dan één betekenis kent, afhankelijk van het gekozen object. Behalve een intuïtief verschil in de mate van agentiviteit is er dan ook niet direct een verklaring te geven voor de flexibele selectie van het hulpwerkwoord bij *verleren*.

4 Conclusie

Na de beschouwing van deze werkwoorden en context-afhankelijke betekenissen kan het volgende geconcludeerd worden. Met uitzondering van *verleren* is er voor ieder testwerkwoord (dat flexibele selectie van het hulpwerkwoord laat zien) meer dan één betekenis van het werkwoord te vinden. Deze verschillende betekenissen worden veroorzaakt door het gebruik van verschillende objecten (bv. *wedstrijd* tegenover *sleutels* bij *verliezen*). In de meeste gevallen zijn deze onderliggende semantische verschillen consistent syntactisch gerepresenteerd; dat wil zeggen: één van de betekenissen vertoont ‘onaccusatief gedrag’ op de in sectie 2.1 besproken tests en de andere

betekenis is vergelijkbaar met een onergatief werkwoord wat betreft die tests. Zo is het afhankelijk van de onderliggende betekenis welk hulpwerkwoord acceptabel is, of passivisatie en Agent-nominalisatie toegestaan is, en of het voltooid deelwoord prenominaal gebruikt kan worden.

Nu rest nog de vraag wat deze semantische eigenschappen zijn. De voornaamste kandidaat is agentiviteit, 'controllability' of vrijwilligheid, zoals Zaenen (1993) en Sorace (2000) al voorstelden.

Met uitzondering van *volgen* is agentiviteit (of de mogelijkheid tot agentiviteit) wat het verschil tussen de betekenissen vormt. Echter is agentiviteit als enige factor niet genoeg om alle syntactische verschillen semantisch te kunnen duiden. Immers verklaart dit niet het verschil tussen de twee besproken betekenissen van *volgen*. Toch biedt agentiviteit een intuïtieve verklaring voor het verschil tussen "*Ik heb hem gevolgd*" en "*Ik ben hem gevolgd*", waarbij de eerste meer agentiviteit lijkt uit te drukken. Afgaande op intuïtie, geldt dit in meer of mindere mate ook voor de rest van de besproken werkwoorden met flexibele selectie van het hulpwerkwoord.

Door de inconsistentie van sommige werkwoorden op de besproken tests (zoals de twee vormen van *verliezen* op de prenominaal voltooid deelwoord-test), kunnen de verschillende betekenissen van de testwerkwoorden niet perfect als onergatief-onaccusatief-paren worden geclassificeerd. Zoals bij de bespreking van *verliezen* ter sprake kwam, lijkt het erop dat er meer factoren zijn die onergatieven en onaccusatieven scheiden. Enkele, maar niet al deze factoren zijn vervolgens aanwezig bij het scheiden van twee vormen van bijvoorbeeld *verliezen*. Daarom kunnen deze twee vormen niet vergeleken worden met pure transitieve danwel tweeplaatsige onaccusatieve werkwoorden, zoals *eten* en *ontgaan*. Het voorstel dat niet alle factoren die onergatieven van onaccusatieven scheiden in deze testwerkwoorden aanwezig zijn, verklaart ook waarom bepaalde vormen van deze werkwoorden niet beperkt zijn tot de keuze uit één hulpwerkwoord (de observatie waarmee begonnen werd). Wat deze andere factoren naast agentiviteit dan zijn (wellicht affectedness of telicity) zal pas duidelijk worden na verder onderzoek, waarbij in andere talen vergelijkbare

testwerkwoorden worden gebruikt, of aan andere tests dan de hierboven gebruikte worden onderworpen.

Referenties

Ackema, P. (1995). Inflection. In *Syntax below zero* (pp. 175-277). Onderzoeksinstituut voor Taal en Spraak.

Algemene Nederlandse Spraakkunst (2002). Werkwoorden van beweging. Verkregen 17 maart 2016 van <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/02/03/02/08/04/03/02/body.html>.

Levin, B. & Rappaport Hovav, M. (1992). The lexical semantics of verbs of motion: the perspective from unaccusativity. In: I. Roca (ed.), *Thematic structure*, pp. 247-269. Berlin: Mouton.

Marelj, M. (2016). On Arguments and Predicates: In the Realm of COs. Handout, *Syntax-Interface Lectures, Uil OTS, Utrecht University*.

Perlmutter, D. M. (1978). Impersonal passives and the unaccusative hypothesis. *Annual meeting of the Berkeley Linguistics Society, vol. 4*, pp. 157-190.

Pesetsky, D. (2002). Summary of unaccusativity and related issues. Class handout, course 24.902, Cambridge: MIT.

Ryu, B. R. (1996). Argument structure and unaccusativity in the constraint-based lexicon. In *Language, Information and Computation: Selected Papers from the 11th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation (PACLIC11)*, pp. 327-336.

Sorace, A. (2000). Gradients in auxiliary selection with intransitive verbs. *Language, vol. 67, no. 4*, pp. 859-890.

Zaenen, A. (1993). Unaccusativity in Dutch: Integrating syntax and lexical semantics. In *Semantics and the Lexicon* (pp. 129-161). Springer.

Appendix: Uitzonderingen op onaccusativiteit-tests

In wat volgt zullen uitzonderingen op de tests besproken in sectie 2.1 aan de orde komen. Waar nodig zal gereflecteerd worden op grammaticaliteit van voorbeelden die door onderzoekers wordt gehanteerd.

Volgens Ryu (1996) is selectie van het hulpwerkwoord geen waterdichte test in het Duits. Er is namelijk data beschikbaar waaruit blijkt dat deze test niet geheel waterdicht is. Zo blijkt uit het toepassen van andere tests (passivisatie en Agent-nominalisatie) dat bepaalde werkwoorden die *haben* selecteren, onaccusatief gedrag vertonen: bij onder andere *regnen*, *blühen* en *bluten* zijn passivisatie en Agent-nominalisatie niet toegestaan (**Es wurde geregnet*, **Regner*), terwijl op basis van het hulpwerkwoord het tegenovergestelde werd verwacht. Overigens noemt Pesetsky (2002), die Agent-nominalisatie niet in zijn lijst met tests voor onaccusativiteit opneemt, dergelijke werkwoorden van emissie zoals ‘bloeden’ onergatief, gemotiveerd door Italiaanse selectie van het hulpwerkwoord: “*ha brillato*” (heeft geschenen).

Zaenen (1993) meent dat er uitzonderingen in het Nederlands bestaan, waarbij het hulpwerkwoord *zijn* wordt geselecteerd, maar het voltooid deelwoord niet attributief gebruikt kan worden. De voorbeelden die hiervoor genoemd worden zijn ‘blijven’, ‘groeien’ en ‘gaan’. Echter ben ik van mening dat deze werkwoorden wél deze constructie kunnen toestaan.

- (i) De gebleven jongen (vgl. (12b)* in Zaenen)
- (ii) De gegroeide jongen (vgl. (13b)? in Zaenen)
- (iii) ?De gegane jongen (vgl. (14b)* in Zaenen)

Ook Marelj (2016) laat grammaticaliteit van deze voorbeelden zien. Wellicht is dit verschil in beoordelingen het gevolg van bijna een kwart eeuw taalverandering, aangezien uit mijn ervaring blijkt dat de consensus nu lijkt te zijn dat deze voorbeelden wat meer acceptabel zijn in het Nederlands.

Ryu (1996) laat Duitse data zien waaruit blijkt dat er werkwoorden bestaan die zich niet zoals verwacht gedragen wat betreft de passivisatie-test. Zo krijgen *durchgehen* (doorgaan), *anlaufen* (doorlopen) en semantisch vergelijkbare werkwoorden het hulpwerkwoord *sein*, maar is het wél mogelijk om ze te passiviseren. Ryu leidt opnieuw uit deze voorbeelden af dat selectie van het hulpwerkwoord in het Duits geen perfecte test biedt voor het bepalen van onaccusativiteit. Ook in het Nederlands bestaan dergelijke voorbeelden. Zo noemt Zaenen (1993) 'duren' en 'branden' als voorbeelden die wel *hebben* selecteren, maar geen passiefconstructie toestaan.